

**From Social Reform
to Social Policy:
A New Direction of
Sociology**

DE LA REFORMA SOCIALĂ LA POLITICI SOCIALE: O NOUĂ DIRECȚIE A SOCIOLOGIEI *)

CĂTĂLIN ZAMFIR

Sociology has been always split in two tendencies: a) to be/become a positive science and b) to involve itself in social change processes.

The 1970s crisis of the welfare state emphasized the necessity to tackle social policy issues with the rigour of sociology.

A sociological paradigm of social policy, structurally different from the political and the philosophical paradigms, has developed.

Before the Second World War, the "gustian" involvement of sociology in social reform had been the adequate solution. In the present context, the involvement of sociology in social change must be done through social policy.

Sociologia a fost mereu ruptă între două moduri de practică științifică, ambele extrem de tentante din motive însă diferite: pe de o parte de a fi știința pozitivă, pe de altă parte de a se angaja în activitatea de schimbare a realității sociale. Aceasta din urmă tendință este ilustrată de opțiunea sociologiei gustiene pentru reforma socială.

Sociologia ca știință pozitivă cuprinde un set de opțiuni epistemologice specifice: realitatea socială, dincolo de atitudinile actorilor sociali față de ea, trebuie luată ca un fapt pozitiv, ca ceea ce există. Sociologia are misiunea de a descrie, într-un limbaj propriu general-tipologic, realitatea așa cum aceasta este și de a construi teorii care să o explice. În această opțiune, sociologia se desprinde de tot ceea ce ar putea să îi deformeze spiritul său științific: în primul rând de pasiunea umană care introduce în analiza realității pre-judecăți de valoare. Adică judecăți preconstituite la nivelul conștiinței colective și preluate de către sociolog fără a le trece prin examinarea critică a disciplinei sale și care îi alterează obiectivitatea. Cele mai periculoase sunt aici ideologiile.

*) Comunicare prezentată la Conferința Asociației Române de Sociologie, mai 1997.

Acestea prin excelență introduc *pre-judecățile* actorilor sociali în analiza sociologică. Dar nici filozofia, în ipostaza ei de încercare, de altfel complet legitimă, a spiritului uman de a medita, cultivat, asupra realității sociale, din perspectiva valorilor pe care omul le-a dezvoltat la un moment dat, nu este un pericol mai mic pentru o practică științifică riguroasă. Sociologia pozitivă a încercat, explicit sau nu, să se detașeze net de ideologii, de politică (ca practică a ideologiilor) și chiar de filozofie. Nu este treaba sociologiei să critice realitatea și nici să propună proiecte de schimbare, fapt care ar face-o prizoniera utopiei. O asemenea renunțare dureroasă a sociologiei pozitive la a promova atitudinea cea mai profund umană - aceea de a judeca realitatea și de a face proiecte de schimbare - s-a făcut în numele obținerii unui statut științific. Era considerat a fi prețul pe care trebuia să-l plătească pentru accesul la statutul de cunoaștere științifică. Poziția antifilozofică a sociologiei (se poate aplica aici celebrul avertisment dat de Newton nu numai fizicii, dar oricărei științe - fizică, păzește-te de metafizică) nu exprimă în nici un fel o negare sau o subestimare a importanței filozofiei, ci pur și simplu afirmarea unei distinctivități epistemologice a celor două activități ale spiritului - știință și filozofie.

O asemenea opțiune, oricât de tentantă epistemologic ar fi fost, a rămas mereu chestionabilă din punctul de vedere al justificării sale. Sociologia nu avea cum să nege faptul că realitatea socială nu este chiar atât de compactă pe cât o epistemologie pozitivă ar cere-o; ea este mereu supusă criticii de către actorii sociali, iar aceștia încearcă mereu să o schimbe după programe mai mult sau mai puțin articulate. Insatisfacția actorilor sociali față de neputința lor de a schimba o realitate pe care ei nu voiau să o ia, în ordine practică, atât de pozitivă cum părea ea sociologilor în ordine epistemologică, nu putea să nu se transforme într-o continuă presiune asupra

sociologiei de a deveni instrumentul științific al schimbării sau perfecționării sociale. O asemenea cerință nu putea fi refuzată explicit de către sociologie. În realitate însă, în țările dezvoltate, unde problema unor schimbări masive nu s-a pus timp de câteva bune decenii, sociologia a putut să pară a răspunde la nevoile actorilor sociali, având mereu subdezvoltată cronic componenta de schimbare socială. Marile schimbări sociale care au avut loc între cele două războaie și după cel de al doilea război mondial au avut loc fie ca efect al creșterii economice rapide, deci nu ca proiect social în sine sau, în mod extrem de spectaculos, sub forma dezvoltării statului bunăstării. Statul bunăstării s-a dezvoltat nu ca materializare a unui proiect pe care sociologii să-l fi conceput sau măcar schițat, ci ca rezultat al acțiunii actorilor politici și a instituțiilor politice de a schimba/ dezvoltat colectiv și sistematic realitatea socială. Deținând resurse importante și pe baza unei voințe politice generale de compensare a limitelor sociale ale economiei de piață, s-a constituit un sistem social complet nou. Nu este întâmplător faptul că reflecțiile asupra politicilor sociale care au explodat în decurs de câteva decenii nu au premers constituirea statului bunăstării, ci au urmat-o. Ele erau reflecții realizate la nivelul fie al palierelelor mai înalt teoretice ale ideologiei actorilor, fie de natură general-filozofică. Literatura din acea perioadă, excelență de altfel, exprima mai degrabă un discurs constructiv făcut la nivelul ideologiei politice teoretice cu puternice elemente filozofice. Sociologul nu era prezent în această scenă decât poate în măsura în care renunța la exigențele de științificitate care l-ar fi împiedicat să se pronunțe, fără metodologia proprie disciplinei sale, asupra complexelor probleme globale ale societății și ale acțiunii de schimbare a societății. De abia criza statului bunăstării din anii '70-'80 a pus întreaga problemă a politicii sociale sub presiunea unei tratări riguroase de tip sociologic. Pe de o parte,

criza financiară a statului bunăstării a dezvoltat un interes imens pentru **evaluarea** eficienței diferitelor sisteme: în ce măsură rezolvă ele problemele pe care ar trebui să le rezolve, cu ce costuri, care sunt efectele secundare. Pe de altă parte, criticile venite din partea ideologilor neo-liberale care contestau capacitatea statului de a rezolva eficient problemele sociale, a pus problema nu a opiniilor, a dezideratelor abstracte și frumoase, ci a testării/ măsurării riguroase a diferitelor efecte. O nouă situație s-a constituit: problemele sociale în loc să se rezolve prin efortul politic par adesea a se multiplica; resursele pentru soluționarea acestor probleme sunt limitate, invitând la o creștere a eficienței; căile de abordare care păreau promițătoare s-au dovedit slab eficiente, cu multe efecte perverse. Din acest moment, profilul studiilor de politici sociale se schimbă. Ele capătă un caracter mai pragmatic, dar totodată mai științific: un mix de abordare sociologică și economică, în care sociologia tindă a prelua conducerea. Studii numeroase încep să se întreprindă. Politica socială devine un domeniu de drept al sociologiei. Probabil că cele mai spectaculoase dezvoltări în ultimii 15-20 de ani din acest punct de vedere pot fi găsite în Suedia (țările nordice în general), Marea Britanie, USA și, ca ceva cu totul nou, în cadrul marilor organisme internaționale: UNDP, Banca Mondială, UNICEF.

Abordarea sociologică a politicilor sociale este structural diferită de cea politologică sau de cea filozofică. În locul analizei teoretice a marilor ideologii de politică socială, se deschide o perspectivă cu totul diferită. Aș putea vorbi despre o **paradigmă sociologică a politicilor sociale** diferită structural de **paradigma politologică**. Următoarele mari secțiuni tematice ale paradigmei sociologice a politicilor sociale par a se prefigura:

Analiza problemelor sociale.

Este banal a spune că politicile sociale sunt răspunsul politic la problemele sociale, dintre care unele negative (sărăcie, margi-

nalizare și excluziune socială, delinvență, risc social, violență socială, creștere urbană haotică, lipsă de locuințe, alienare, șomaj etc.) dar și unele pozitive (creșterea coeziunii sociale, asigurarea educației, a sănătății, sprijinul familiilor cu copii, dezvoltare culturală, dezvoltarea științei etc.). Întotdeauna politicile sociale au pornit de la evidența unor asemenea probleme. Conștiința colectivă avea însă doar o imagine vagă a dimensiunilor acestor probleme. De aici și caracterul mai mult intuitiv al răspunsului politic și, în același timp, dificultatea de a evalua efectele politicilor sociale adoptate. Pentru a pune pe baze științifice politicile sociale este nevoie de a porni de la o metodologie complexă de **diagnoză a problemelor sociale**. Cu ale cuvinte este nevoie să ai măsurători exacte ale stării de sărăcie, a delinvenței, a violenței etc.

Evaluarea politicilor sociale.

Discursul politologic nu putea, structural, evalua politicile sociale decât prin prisma valorilor, a opțiunilor ideologice sau, în cel mai bun caz, a unor efecte mai degrabă intuite decât măsurate cu instrumente suficiente de exacte. Intervenția sociologiei a adus dezvoltarea unei complexe metodologii de evaluare în care pot fi identificate elemente ca:

- **Estimarea (măsurarea) eficacității:** adică a gradului în care o politică socială rezolvă problema în raport cu care a fost adoptată;
- **Estimarea costurilor - analize de eficiență sau cost beneficiu:** cât costă atingerea unui anumit grad de rezolvare a unei probleme;
- **Identificarea și măsurarea efectelor secundare/perverse ale unei politici sociale.** De exemplu, în ce măsură o anumită modalitate de suport social poate crea o stare de dependență de acel ajutor.

Proiectarea propriu-zisă a politicilor sociale. În locul construcției realizate de actorii sociali, pe baza unei cunoașteri mai degrabă comune-intuitive, cu uti-

lizarea masivă a ideologiilor pre-constituite, tinde să se prefigureze o proiectare a politicilor sociale pornind de la măsurători mai exacte ale problemelor sociale și ale efectelor diferitelor tipuri de politici sociale. **Identificarea soluțiilor alternative și evaluarea eficienței lor potențiale** sunt tipuri de analize, realizate cu instrumentele mai tari ale științei și care ajută atât la inovația politică, cât și la opțiunea pentru o alternativă sau alta.

Analiza empirică a mecanismelor sociale prin care politicile sociale sunt adoptate și schimbate. Visul tehnocrat al sociologiei în care soluțiile sale, odată formulate, sunt imediat și cu entuziasm adoptate de către comunitate a apus definitiv. Adoptarea unor decizii politice reprezintă un proces social complex, a cărui analiză trebuie făcută cu mijloace științifice și care trebuie controlat pe această bază de către actorii sociali, pentru a evita decalajele cronice dintre bunele intenții și rezultate efective.

Dați-mi voie să închei cu două

afirmații care ar putea suna la o primă vedere provocatoare, deși impresia mea este că ele sunt sau vor deveni în curând mai degrabă banale:

1. Domeniul politicilor sociale, abordat cu instrumentele sociologiei, poate fi considerat a reprezenta răspunsul, de data aceasta acceptabil din punctul de vedere al exigențelor de științificitate, al sociologiei la provocarea pe care actorul social, cu veșnicele sale insatisfacții, i-a aruncat-o de la început.

2. Dacă pentru societatea dintre cele două războaie angajarea gustiană a sociologiei în reforma socială reprezenta răspunsul adecvat, în contextul României actuale, ideea de reformă socială (a nu se confunda cu reforma ca obiectiv legitim al tranziției) începe să aibă un parfum mai degrabă arhaic. Angajarea sociologiei în schimbarea/dezvoltarea socială în contextul actual (al României și nu numai) va trebui să se facă sub semnul **politicilor sociale.**